

Under Schjelderups kateter og på Schjelderups analysebenk: Portrett av en farsfigur

Bjørn Killingmo

Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Harald Schjelderup er kjent som norsk psykologis far. Som den symbolske far er han opphavsmannen, lederen som står fremst i strid og beskytter som gir trygghet. Han er også en modell for kunnskap som unge kan identifisere seg med.

Foredrag i forbindelse med Psykologiens dag, 17. oktober 2003, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Året er 1947. Scenen er Vestbygningen, Universitetet på Karl Johan. Klokken er 19.10. Vi er i auditorium 15. Professor Harald Schjelderup skal begynne sin forelesningsrekke for høstsemesteret. Det er gått to år siden fredssommeren 1945. Fem årskull har ventet på å komme i gang med studier etter at universitetet har vært stengt under okkupasjonen. Tilstrømningen til psykologistudiet er enorm. Var det en tanke hos disse unge mennesker at psykologien hadde svar som ga håp for fremtiden – aldri mere krig?

Salen er nærmest overfylt. Men det er ikke bare unge ansikter å se. Innimellom skimtes fruer fra Homansbyen kledd i lilla, og distingverte eldre herrer. Hva gjør de her? Først etterpå har jeg tenkt at det var vel bare for oss unge at Schjelderup var et ukjent navn. Kanskje noen av oss hadde hørt at han var leder for motstandskampen ved Universitetet under krigen. Noen hadde også hørt at han visstnok frivillig hadde latt den ene lungen punktere, slik at han ble flyttet til sykestuen på Grini og dermed slapp unna tortur, hvor han kunne ha kommet til å røpe navn på motstandsfolk. Det vi ikke hadde kodet, var at Harald Schjelderup forlengst var en kjent kulturpersonlighet. En fremstående deltaker i tredveårenes samfunnsdebatt – kampen om Wilhelm Reich, seksuell frigjøring og barneoppdragelse. En uredd debattant, men ikke høyrøstet – snarere lavmælt, nyansert og med et faglig ståsted såvel i psykoanalyse som i den generelle psykologien. Det er *ham* de ventet på, de eldre i salen. Det summer – en forventning før teppet går opp. Med ett blir det stille. Der kommer en eldre, lett gråhåret mann, litt duknakket med forsiktige, nesten trippende steg nedover den bratte sidetrappen i auditoriet, og med forelesningsmanuskriptet klemt under armen. Sa jeg *eldre* mann? Først senere har jeg tenkt: Han var jo slett ikke gammel. 52 år. En mann i sin beste alder! Men fra min synsvinkel var han en eldre mann. I barnets forestilling er far alltid «gammel». Presis 19.15 står han bak kateteret nederst i amfi, snur første ark og annonserer lett foroverbøyd: «Jeg skal i dette semester søke å fremstille noen hovedlinjer i den almene psykologien».

Så dette var altså den vidgjetne Harald Schjelderup, professoren, psykoanalytikeren, den første og eneste professor i psykologi i Norge inntil da. Ikke noen imponerende figur akkurat. Ingen høyreist kjempe, snarere en litt sammensunket lutende skikkelse, hodet litt på skakke, fremoverbøyd, ingen store fakter. Men stemmen tok tak. Den hadde en innenfrakommende tyngde. Det var en stemme som hadde noe å si. Formuleringene var gjennomarbeidet, ingen unødig forsiring. Setningene var enkle samtidig som innholdet var prinsipielt. I våre ører var språket noe gammelmodig og høytidelig. Når Schjelderup uttalte: «Dette fenomen er overordentlig komplekst,» ja, da var det ikke mere å si. Språket var uttømt. Og vi noterte. Jeg tror mange tenkte: «Dette sies bare én gang på denne måten. Det gjelder å få det med». Som studenter hadde vi liten direkte kontakt med Schjelderup. Han holdt sine onsdagsforelesninger, også kalt høymesse. Han foreleste for forberedende prøve, og noen var så heldige å få gå på eksamensseminar hos ham. Men det var aldri tale om å banke på døren til «profferommet» i Vestbygningen for å be om veiledning. Den gang hadde professoren en opphøyd posisjon. Men det var også hårde realiteter. Hvordan skulle én professor etablere kontakt med 400 studenter? Vårt forhold til ham ble preget av denne distansen. I det ble han også mere av en projeksjonsfigur. Ubevisst overførte vi nok på ham våre egne farsbilder.

Var han en god lærer? Han var ikke inspirerende eller karismatisk fengende. Han hadde ingen skråsikre meninger, verken om psykoanalysen eller om psykologien i sin alminnelighet. Det eneste vi kunne være sikre på, var at hver forelesning ble avsluttet med setningen: «I virkeligheten er det nok langt mer sammensatt.» Han makte til forsiktighet. Vi måtte ikke tro psykologien hadde alle svarene, og den samme holdningen hadde han til psykoanalysen.

For oss som var unge og som hadde krigen som nærmeste bakgrunn, var kanskje Schjelderups forsiktighet en skuffelse. Vi hadde vel ønsket en mere offensiv farsfigur, en som kunne sende oss ut i

verden med en optimistisk tro på at psykologien var et tilbud til en verden hvor strukturer, verdier og medmenneskelighet var gått i oppløsning i en verdenskrig.

Schjelderups styrke som analytiker var hans utrolige evne til å bære andres lidelse, romme det ordløse savnet, skuffelsen og angsten for å bli forlatt

Det modne mennesket

I 1946 utkom et lite hefte som het «Fordragelighet og varig fred». Det var skrevet av en canadisk psykiater, David B. Chisholm, og oversatt av Karl Evang. Han lanserte tanken om det *modne* mennesket. Hvis det fantes tilstrekkelig mange modne mennesker på sentrale plasser i samfunnet, ville det aldri mer bli krig. Dette var en tanke som appellerte til meg. Den bidro sterkt til at psykologien ble mitt fag. Psykologens oppgave måtte være å hjelpe mennesker frem til større modenhet. Jeg innser i dag at psykologien ikke har svaret på krig og fred. Likevel har jeg bevart modenhetstanken som en underliggende visjon for mitt virke som psykolog og psykoanalytiker. Og for meg sto Harald Schjelderup nettopp for det man kunne kalle emosjonell modenhet. Det var noe grunnleggende enkelt over ham i form og vesen. Han var uten fakter. Ikke opptatt av å bygge opp en glans omkring eget selv. Han var et ukunstlet menneske. Han var beskjeden, men ikke unnvikende. Han sto urokkelig fast når sentrale verdier sto på spill, men ikke høyrøstet. Han hadde et varmt smil og en skjelmsk humor, med hodet litt på skakke. Men var han *for* forsiktig når det gjaldt psykoanalysen som behandlingsmetode?

Enhver ung psykolog eller psykiater som håper at psykoanalysen skal romme et frelsende budskap og en effektiv kur for det lidende mennesket, vil få en nedtur ved lesningen av Freuds artikkel «Die endliche und die unendliche Analyse». Dette arbeidet skrev Freud i 1937 to år før sin død, og det kan sies å være et testament. Her drøfter Freud den psykoanalytiske behandlingsmetode. Det er den gamle mester som vurderer sitt verk og ganske usentimentalt fastslår psykoanalysens begrensning. Dels i motstrid til tidligere uttalelser trekker han nå i tvil hvorvidt en psykoanalyse, selv om den er vellykket, vil beskytte personen mot en ny nevrose senere i livet, ja endog mot tilbakefall til den samme nevrosen som er kurert. Med andre ord: Det er ikke noe som heter en endelig kur. Ja, i enkelte tilfeller utvikler det seg ikke en analytisk prosess i det hele tatt. Heller ikke er det noen endelig avslutning på en psykoanalyse. Det vil alltid være mer å analysere. De psykiske konflikter er i seg selv uten ende. Det er således med en heller nøktern, mange vil si pessimistisk, påskrift Freud overleverer sin psykoanalytiske metode til ettertiden.

Is i vannglass

Jeg husker et møte i Norsk Psykoanalytisk Forening i slutten av femtiårene, hvor nettopp Freuds artikkel ble debattert mellom Hjørdis Simonsen og Harald Schjelderup. Hjørdis Simonsen representerte en noe yngre analytiker generasjon – Schjelderup en eldre. Hun hevdet med styrke at artikkelen var en gammel resignert manns tanker, en mann som hadde tapt livsgnist. Schjelderup, tvert om, sto urokkelig på at dette var summen av en klok manns livserfaring, som det var all grunn til å lytte til. For oss som var utdanningskandidater den gang, var dette en spennende arena; to sterke personligheter opp mot hverandre. De fleste odds gikk vel i favør av Hjørdis Simonsen. Hun var for oss den radikale og fremtidsrettede, men hennes ord slettet ikke Schjelderups ord. Tvert om, de ble lagret som en stille stemme i bakgrunnen – en fars stemme.

En psykoanalyse er en langsom prosess. Om og om igjen dukker de samme temaer opp. Om og om igjen belyses de fra nye synsvinkler i den analytiske dialogen. Og bare langsomt finner endringer sted. Schjelderup brukte bildet om is i et vannglass: Til å begynne med er det mest is – og bare litt vann. Etter hvert blir det mindre is og mer vann. Men, vi kan ikke vente at all isen skal smelte. Denne metaforen uttrykker to ting: For det første at Schjelderup anså en psykoanalyse som en form for *opptiningsprosess*. Dette er et standpunkt når det gjelder det kurative prinsipp i psykoanalysen. Det andre er at bildet uttrykker en *nøktern* holdning med hensyn til kurativ effekt. Her var han på linje med Freud. Men at Schjelderup for oss fremtrådte som en forsiktig mann på vegne av psykoanalysen og psykologien, gjorde ham ikke til noen dårlig lærer. Han var en lærer av den gamle skole, av en annen tid. Han var en lærd mann, som bragte med seg europeisk dannelse og filosofisk tyngde, en person vi omtalte med beundring og respekt.

Det snakkes i dag så meget om evidensbasering. Ordet var ikke oppfunnet den gang. Schjelderup snakket om *validitet*, og han var en ekte empiriker med utpreget sans for den nitide detaljerte observasjon og den varsomme tolkning av data. Mot denne bakgrunnen blir nye moteord neppe annet enn gammel vin på nye flasker. Den solide akademiske forskertradisjonen Schjelderup representerte, hadde innholdet i de moderne ordene med seg som en selvfølge. Han var også uhyre forsiktig med å anvende diagnostiske klassifiseringer. Riktignok skrev han en bok om nevrosene og den nevrotiske karakter, men en hver som leser boken, vil gjenkjenne seg selv. Det viser at for ham var den nevrotiske lidelse ikke en sykdom i medisinsk forstand. Han snakket heller om livsvansker.

Tre faser

Hvis vi i dag ser på psykoanalysens historie, kan vi skille ut tre faser eller poengteringer som grovt sett følger etter hverandre i tid. Det første er gåtens psykologi, den andre karakterens eller egos psykologi og den tredje relasjonens psykologi. Den første, gåtens psykologi, omhandler hvordan forbudte driftsyringer kommer til uttrykk i forskjøvet og i symbolsk form, for eksempel i drøm, i feilhandlinger og i frie assosiasjoner. Det analytiske prosjekt er å avsløre forkledningene og bringe det skjulte innholdet i dagen. Forbildet er Ødipus, som løste sfinxens gåte i Theben. Svaret var mennesket. Men, når Ødipus får øynene opp for sin egen gåte – at han har elsket sin mor og drept sin far – river han øynene ut og blinder seg selv. Innsikten er smertefull, straffen ubønnhørlig. Dette er kjernen i Freuds klassiske tankegods.

Den andre fasen, karakterens psy-kologi, retter søkelyset mot hvordan mennesket forsvarer seg mot det ubevisstes tilbakekomst og hvordan forsvaret kan avleire seg i en tilstivnet pansering, som lammer det levende og låser personligheten i en repeterende form. Den tredje og siste fasen, den vi befinner oss i i dag, setter relasjonen i sentrum. Grunnenheten er ikke lenger den klassiske ego–id-konflikten, men relasjonsdynamikken mellom selv og andre. I sin psykoanalytiske profil rommet Schjel-derup alle de tre synsvinkler. I den første periode, som ung analytiker i tyveårene, arbeidet han i den klassiske tolkningstradisjonen. I tredveårene, dels under påvirkning av Wilhelm Reich, skiftet fokus til karakteren. I denne fasen var analytikerens fremste oppgave ikke å tolke ubevisste gåter, men snarere å medvirke til en gradvis opptining av stivnede karakterholdninger gjennom påpekninger. Etter krigen finner vi ham som en objektrelasjonsanalytiker. Såvel den klassiske tolkningsteknikken som karakterpåpekningen har trådt i bak-grunnen. Det er nå først og fremst den emosjonelle kvaliteten i samværet mellom de to parter i det analytiske rommet som har betydning.

I analyse hos Schjelderup

Jeg har beskrevet Schjelderup som en person som for oss unge befant seg i en autoritetsposisjon, noe opphøyet. Den gang tenkte vi vel at det var han som var sånn og innreflekterte ikke at kanskje bidro vi selv til å gjøre ham slik. I alle fall endret bildet seg radikalt for mitt vedkommende straks jeg befant meg på analysebenken. Jeg skulle bli analytiker og hadde etter ett års ventetid fått plass hos Schjelderup for læreanalyse. La meg her innskytte at en læreanalyse er ikke annerledes enn en regulær analyse. Kandidaten går ikke i analyse for å lære analytisk praksis og teknikk. Kandidaten går for sin egen skyld. For å bevisstgjøre og sortere ubevisste holdninger og konflikter i egen personlighet, slik at han eller hun kan være mere åpent og fordomsfritt til stede og utholde spenningen i det terapeutiske rom. 28. april 1954, for nesten 50 år siden altså, ringte jeg på døren til leiligheten på Olav Kyrres plass for å komme til min første time. Å gå i analyse den gang var, som nå, et yndet samtaletema blant oss unge som var identifisert med den psykoanalytiske psykologien. En av mine venner, som hadde gått ett år i analyse hos Schjelderup, fortalte med lett sadistisk undertone, at han allerede hadde kastet opp fem ganger. Det var sterke saker! Da jeg trådte inn i analyserommet, så jeg straks at under benken sto et bekk. Og jeg tenkte: Når kommer turen til meg? Men den kom aldri. Jeg gikk i over 600 timer, men kastet aldri opp. Jeg mener fortsatt jeg hadde et rimelig bra utbytte av analysen.

Hvordan var det så å gå i analyse hos Schjelderup? Ja, det er bare å si at det var svært annerledes enn slik en analyse drives i dag og slik jeg selv har praktisert som analytiker. For det første var vi De's. Det høres underlig ut i dag. Men det er ikke lenger siden enn i slutten av åttiårene at jeg selv helt sluttet å si De til pasienter. Omtrent samtidig med Berlinmurens fall. Det var mange betydningsfulle omveltninger på den tiden.

Det sto en lydbandopptager med pedal under analysebenken, av den type som befinner seg på Teknisk museum i dag. En mikrofon var montert på veggen. Jeg visste jo at han tok opptak av analyser for forskningsformål. Men jeg legger ikke skjul på at det streifet meg nå og da: Vil han trykke på pedalen i dag? Er jeg interessant nok? Slike ting var viktige. Vi var en gjeng som gikk i analyse på den tiden. Hvem ble dypest analysert? I hvilken analyse skjedde det mest? Hos ham som kastet opp eller der hvor Schjelderup trakk på pedalen? Slike spekulasjoner er neppe ukjente for dagens analysander. Forskjellen er imidlertid at i dag vil de konsekvent bli analysert som uttrykk for vår ulykksalige trang til å sammenlikne oss med andre og til å rangere vår egen selvfølelse i en slik sammenheng.

Den konsekvente, påpekende analytiske holdning som dagens analytiker ville ha inntatt, var bare i liten grad fremme hos Schjelderup, iallfall i senere år. Heller ikke var han synderlig konsekvent i å påpeke motstand, det vil si bevisst eller ubevisst uvilje hos analysanden mot å gå dypere inn i et tema eller en følelse som måtte være aktivert i timen. Det kunne for eksempel hende at jeg, mot slutten av en time, satt meg opp på benken og tente en sigarett. Jeg syntes jeg hadde gjort nok. Da reiste Schjelderup seg, hentet et askebeleg og sin egen snadde. Og så satt vi der da, far og sønn liksom, og hadde frikvarter. Vi hadde gjort jobben for dagen. Noe slikt ville ikke gått hos dagens analytiker. Sett med nåtidens øyne er det helt klart at Schjelderup her opptrådte uanalytisk, ignorerte overføringen og legitimerende motstanden. Likevel får jeg den tanke i etterhånd: Var et slikt rammebrudd bare negativt? Situasjonen rommet jo også menneskelig nærhet. Der satt vi, ganske nær hverandre, ubeskyttet av det analytiske ritual. Det ligger et element av distanse i det analytiske ritual, og sånn må det være. Men det kan til tider også hende at analytikeren kan beskytte seg bak det og unngå å rykke ut på banen og møte pasienten direkte i affektspenningen.

Det sies om Freud selv at han i en analysetime reiste seg, og i begeistring over en vellykket tolkning foreslo at de skulle ta en sigar. Det er dokumentert at Freud, ved siden av det rent analytiske

arbeidet kunne uttrykke meninger om samfunnsforhold og politikk og ikke vek tilbake for å gi pasienter konkrete råd i spesielle saker. Dette gir utgangspunkt for refleksjoner i mange retninger. Vi kan ikke forfølge dem her, men i bunnen ligger spørsmålet: Hva er psykoanalyse? Er det overhodet mulig å gi en helt entydig avgrensning av begrepet? Ett kan vi slå fast: Såvel Freuds som Schjelderups måte å utføre psykoanalyse i praksis avviker klart fra nåtidens oppfatning.

Schjelderups bredde gir grunnlag for at psykologer og psykoanalytikere med ulik faglig profil kan ha en aksje i hans bedrifter og derved føle seg som del av et fellesskap

Dagens analytiker spør seg: Hvem er jeg for pasienten, her og nå, på et ubevisst plan? Hvilken objektrepresentasjon fra tidligere tider har pasienten lagt inn i meg? Hvem taler pasienten til samtidig som han eller hun taler til meg? Hvilket ubevisst scenario prøver pasienten å trekke meg inn i? Det er dette som kalles *overføringen* i dag. Gamle samhandlingsscenarier overføres til – og reaktiveres i det terapeutiske rom. Jeg mener at her går skillet mellom førkrigstidens analytikere og dagens. Den moderne psykoanalytiker arbeider konsekvent i en affektiv overførings-/motooverføringsspenning. Overføringen er der *hele* tiden. Den ligger innebygd i dialogens innhold og ikke minst i dens form. Derfor er dagens analytiker, i en helt annen grad enn tidligere analytikere kan ha vært, eksplisitt og konsekvent når det gjelder å etablere og å opprettholde rammer, og han/hun vil se pasientens forsøk på å unngå eller destruere rammene som motstand og påpeke dette. Samtidig vil analytikeren av i dag se sine egne tilskyndelser til å bryte rammen eller til å gå inn i de roller som pasienten tildeler ham/henne som uttrykk for *motooverføring*. Denne konseptualisering av psykoanalytisk praksis gir den en langt klarere struktur og enhetlighet og også mulighet for å ta stilling til hva slags samhandlinger som hører hjemme i det analytiske rom og hvilke ikke. Det analytiske rom er skarpt adskilt fra det sosiale rom, som vi ferdes i til daglig.

Schjelderups styrke som analytiker var hans utrolige evne til å lytte og til å «containe», bære andres lidelse, romme det ordløse savnet, skuffelsen og angsten for å bli forlatt. Jeg tror man kan si at han var en bedre analytiker for den pre-ødipale enn for den ødipale problematikk, om vi nå skal uttrykke oss litt klisjéaktig. Av og til kunne han formulere sine kommentarer nesten i ordtaks form. En typisk Schjelderup-formulering er denne: «Det er ikke så farlig å være naken, når man ikke selv er klar over at man er det». Dette er saktens noe å tenke over i en tid hvor ekshibisjonismen er i ferd med å ta av. Vet folk hva de gjør? Et annet eksempel: «For analysanden på benken kan det oppleves som henger han på kanten av stupet – og at det er tusen meter ned. For analytikeren som sitter ved siden av, er det bare 25 cm». Denne kommentaren innreflekterer hele spennet mellom fantasi og realitet. For det første uttrykker den en dyp erkjennelse: Den egentlige gru ligger i forestillingen. Angstens kilde er å søke i den barnlige fantasien. For det andre: Den viser oss analytikeren som den innforståtte medopplever samtidig som han er en adskilt annen, som representerer realiteten – lik en trygg far som kan berolige det agiterte barnet.

Spontanitet og skepsis

Hvordan var Schjelderup som forsker og vitenskapsmann? På bakgrunn av sine erfaringer som praktiserende analytiker tok Schjelderup et oppgjør med Freuds nevrose-teori som ensidig bygde på seksualiteten som drivkraft. Dette var et radikalt skritt på denne tid. Schjelderups utgangspunkt var at barnet har en naturgitt spontan utstrekings- og aktivitetstrang. Denne kan i og for seg godt

inkludere seksuelle impulser, men den omfatter i like stor grad søken etter kontakt, selvmarkering og generell funksjonslyst. Utvikling av den nevrotiske mekanismen starter med at barnets spontane reaksjonstendenser kommer i konflikt med omgivelsene, og hvor disse – oftest representert ved foreldrene – hindrer barnet i å uttrykke *følelser*. Det er således ikke konflikten i seg selv som er nevroseskapende, men at den affektspenning som aktiveres i konflikten ikke får utløp. Barnet har satt inn all sin energi, men opplever seg hjelpeløs, totalt utlevert og overveldet. Situasjonen er utålelig, og en sperremekanisme trer automatisk i funksjon og stenger av for opplevelsen av følelsene. Fra nå av vil barnet med alle midler søke å unngå situasjoner som reelt eller i fantasien har tilknytning til den opprinnelige konflikten. Det er som om det overveldede lille barnet har fattet en beslutning: Jeg åpner meg aldri mer *helt* for et annet menneske. Tilgangen til den opprinnelige vitalitet er gått tapt. Spontaniteten er erstattet med skepsis. Og – det skeptiske barnet lever videre i den voksne – bak overflaten – og sørger for at personen ikke våger på ny å sette hele sin sjel inn på noe. Schjelderups formulering er enkel, prinsipiell og gripende. Her er ingen medisinsk terminologi. Vi kjenner oss alle igjen.

Noen vil kanskje spørre: Hva prioriterte Schjelderup: psykoanalysen eller den generelle psykologien? Jeg tror svaret må bli: Den almene psykologien var overordnet. Dette var nettopp kongstanken, psykoanalysen skulle integreres i den generelle psykologien. I arbeidet «Die Frage der Laienanalyse» fra 1926 skriver Freud: «Psykoanalyse er psykologi ... visseilig ikke hele psykologien, men en underdel, ja, kanskje endog dens egentlige grunnlag» (s. 252). Jeg tror Schjelderup ville ha underskrevet dette ord for ord. Psykoanalysen som metode og kunnskapsområde utfylte slik han så det de sider ved menneskets personlighet som den almene psykologien med sine metoder ikke klarte å innfange, slike som begjæret, de ubevisste motivene og ikke minst menneskets nesten grenseløse oppfinnsomhet når det gjelder selvbedrag og forstillelse for å opprettholde et ønsket selvbylde. For ham var derfor psykoanalysen rettelig hjemmehørende også ved Universitetet og i den akademiske diskusjon. Han grunnla en dybdepsykologisk tradisjon ved Psykologisk institutt i Oslo, som har gått i ubrutt linje inntil i dag.

Schjelderups horisont var vid. Den omfattet hele spekteret fra sansefysiologi på den ene siden til filosofi på den andre siden. Og i senere år strakte han seg også utover de kjente sansers virkeområde over i parapsykologien. Samtidig var all hans faglige virksomhet og erkjennelsestrang underlagt ett samlende synspunkt, nemlig menneskets opplevelse av virkeligheten – hva innskrenker opplevelsessevnen, og hva utvider den? I en time – ved slutten av analysen min, bøyde han seg mot meg. Hans stol sto ved siden av benken hvor jeg lå, tett inntil. Han så på meg og sa: «Synes De at De liksom har mer jeg-følelse nå?» En noe klossete formulering kanskje, men jeg trekker denne hendelsen frem, fordi den forteller noe helt vesentlig om hans syn på psykoanalysen. Schjelderup var skolert i fenomenologi og var opptatt av *kvaliteten* i den subjektive opplevelse. Allerede i 1927, i sin lærebok i psykologi, skriver han: «Bevissthetens livets enkeltheter samles og forenes i det at det er *mine* opplevelser. Hva jeg enn tenker, føler eller vil, klinger bevisstheten om mig selv som den tenkende, følende, villende med. Ikke forestillinger, tanker, følelser, er de sjelelige grunnkjensgjerninger, men *mine* forestillinger, *mine* tanker, *mine* følelser.» (s. 241). Det var denne jeg-bevisstheten – eller rettere jeg-følelsen han forhørte seg om med sitt spørsmål til meg. For ham var det et mål at psykoanalysen skulle hjelpe pasienten frem til en fyldigere værensopplevelse og til en mer pregnant følelse av å være et «jag». For mange analytikere i dag kan dette være til ettertanke. Det kan virke som noen er så opptatt av å tolke ubevisste ønsker og av å få på plass en sammenhengende narrativ at dette værensperspektivet blir borte fra det terapeutiske rommet.

Et farssymbol

Både psykologien og psykoanalysen er i dag mere mangefasettert, mere oppdelt og metodespesialisert enn på Schjelderups tid. Likevel mener jeg at Schjelderups bredde gir grunnlag for at psykologer og psykoanalytikere med ulik faglig profil kan ha en aksje i hans bedrifter og derved føle seg som del av et fellesskap. Psykologisk institutt i Oslo har valgt å kalle sitt nye hus Harald Schjelderups hus. I dette ligger at navnet kan tillegges en symbolsk dimensjon. Hva er et symbol? Et symbol er et tegn, et kjennemerke, et sinnbilde som har en annen og mere vesentlig betydning enn den som umiddelbart springer en i øynene. Ved å passere gjennom våre følelser og innbilning blir det sansbare og anskuelige uttrykk for noe oversanselig, ikke anskuelig og abstrakt. Den symbolske far har viktige funksjoner: Han er opphavsmannen, den som starter og setter igang, han er lederen som står fremst i strid, han er beskytteren som ved sin ro gir trygghet, og han er en modell for kunnskap og praksis som unge kan identifisere seg med. Men det er også en dypere dimensjon i farssymbolet. I verket «Totem und Tabu» fremhever Freud at stammens totem, psykologisk sett, er identisk med faren. Denne symbolfaren knytter an til barnet i oss. Det er en figur som den barnlige persepsjon, logikk og fantasi har konstruert, og denne arkaiske farsfiguren har alltid to sider: *Én* beundret og *én* fryktet. Forholdet til farsfiguren er alltid ambivalent. Vårt bevisste bilde av far vil realitetskorrigeres med alderen. Men for at det fortsatt skal ha symbolverdi, må det ha en forbindelseslinje tilbake til barndommens far. Det må fortsatt kunne fremkalle en skjelving i vårt indre. Begge sider må være med; den vi strekker oss mot og den under hvis autoritet vi må bøye nakken – ofte i tross. Jeg tror Schjelderup selv ville vært innforstått med en slik tanke. For min generasjon var Schjelderup utvilsomt et symbol – et farssymbol. Om bildet av ham kan tre ut av en tidsbestemt ramme og blir stående som en «farsfigur» også for kommende generasjoner av psykologer og psykoanalytikere som utdannes i Norge, kan bare fremtiden vise.

Bjørn Killingmo
Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo
Boks 1094 Blindern
0317 Oslo

Referanser

- Freud, S. (1912 - 13). Totem und Tabo, *Standard edition*, 13.
Freud, S. (1926 - 27). Nachwort zur «Frage der Laienanalyse». *Standard edition*, 20.
Freud, S. (1937). Die endliche und die unendliche analyse. *Standard edition*, 23.
Schjelderup, H. (1927). *Psykologi*. Oslo: Gyldendal.
Schjelderup, H. (1988). *Nevrosene og den nevrotiske karakter*. Oslo: Universitetsforlaget.